

УДК 37.011.3-051

*Римма Майборода,
м. Миколаїв*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МОБІЛЬНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИПУСКНИКА-ЕКОНОМІСТА

Стаття присвячена теоретичному осмисленню наукових підходів до сутності поняття «професійна мобільність». Виокремлено чинники, що зумовлюють актуальність професійної мобільності майбутніх економістів. Охарактеризовано компоненти (мотиваційно-когнітивний, організаційно-діяльнісний, професійно-комунікативний) і показники цієї мобільності.

Ключові слова: професійна мобільність, адаптація, компетентності, компоненти, показники.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку значно розширюються функції професійної освіти, що відповідає світовим тенденціям неперервної професійної освіти – освіти впродовж життя. Стратегія розвитку цієї галузі визначається пріоритетними напрямками соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника економічного й духовного розвитку українського народу, необхідністю адаптації до ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням в європейський і світовий освітній та інформаційний простір. У зв'язку з цим набувають особливого значення такі проблеми розвитку освітянської галузі: інтелек-

туалізація професійної освіти, врахування науково-технічних досягнень, упровадження новітніх технологій, формування ринку освітніх послуг, модернізація інформаційного, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, особистісно орієнтований підхід у професійному навчанні й вихованні, розвиток соціального партнерства, міжнародне співробітництво.

Соціально-економічна трансформація і пов'язане з нею безробіття, бажання різних країн інтегруватися в Європейський Союз, модернізація освіти в усіх розвинених країнах – це лише деякі передумови, що зумовлюють необхідність усвідомлення й аналізу взаємовідносин системи освіти і ринку праці. Взаємозв'язок і взаємозалежність між освітою та ринком праці; умови, критерії, можливості реалізації освітніх завдань у контексті ринку праці, тенденції розвитку системи професійної освіти у XXI столітті та їх зв'язок із глобальним, регіональним і національним ринком праці; дидактика неперервної професійної освіти, теорія і методика професійного навчання на виробництві, навчання незайнятого населення, прогнозування систем професійної освіти з урахуванням міжнародних тенденцій – посилення уваги до цих проблем стає об'єктивною потребою сьогодення.

Актуальність формування професійної мобільності студентства зумовлена тим, що в сучасному світі освіта та знання стають транскордонним і транснаціональним явищем. Навчання, стажування та дослідницька робота за кордоном збагачує індивідуальний досвід молодої людини, надає їй можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, дозволяє їй розширити мережу своїх контактів і спілкування, дає їй змогу вивчити інші іноземні мови. З одного боку, все це робить студента як майбутнього фахівця конкурентоздатнішим на ринку праці; з іншого – мобільність дозволяє самій освіті бути більш живою та відкритою до нових тенденцій, а також зміцнювати міжкультурну і міждисциплінарну комунікацію.

Аналіз досліджень і публікацій. Основні підходи до визначення професійної мобільності та її складових проаналізовані А. Амосовою, С. Батишевим, Ю. Калиновським, І. Мацкуляк, В. Томашкевичем, І. Удаловим та ін. Умови формування професійної мобільності розкрито у працях А. Ващенко (майбутніх

офіцерів), І. Забірова (керівників промислових підприємств), Є. Іванченко (майбутніх економістів), С. Капліна (майбутніх інженерів), Л. Амірової, І. Нікуліної, Л. Горюнової, Ю. Дворецької (викладача вищої школи), Б. Ігошева, А. Нікітіної, Р. Прими, В. Сластьоніна (майбутнього викладача), С. Савицького (спеціаліста машинобудівельного профілю), І. Шпекторенко (державного службовця) та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Вплив професійної мобільності на професійний розвиток і становлення професійно успішної людини досліджені С. Кугель, Р. Насибуліним, К. Поппером, І. Пригожиним, І. Смирновою, І. Фроловим та ін. Але, незважаючи на значну кількість досліджень із означеної проблеми, у науці немає цілісної психологічної концепції професійної мобільності особистості.

Стосовно визначення педагогічної сутності професійної мобільності економіста необхідно узагальнити ідеї дослідників, які вивчали природу мобільності (соціальну – О. Дементьєва, С. Ільєнкова, С. Константинов, Б. Луговцева); психологічну (Л. Анциферова, Т. Ритченко), академічну (В. Байденко, К. Беляєва, В. Богословський, Л. Зновенко, Г. Лукичев), а також проаналізувати праці, у яких розглядалися особливості формування професійної мобільності (Л. Амірова, Ю. Корнєєв, С. Нужнова, О. Полношкова та ін.). У роботах учених (А. Абрамова, Л. Горкіна, В. Єрошина, А. Журавльова, Т. Любімова, Н. Перевозчикова, Г. Полякова, М. Свіржевського та ін.) висвітлено суперечності між соціальними замовленнями, пов'язаними з професійною підготовкою студентів економічних спеціальностей, та практикою, що визначає відрив професійного навчання від підприємств у всіх галузях економіки України.

Мета даної статті – виокремити чинники, що зумовлюють актуальність професійної мобільності майбутніх економістів та охарактеризувати компоненти і показники цієї мобільності.

Виклад основного матеріалу. Система професійно-технічної освіти в Україні переживає важливий і відповідальний етап розвитку. Разом із розвитком педагогічної науки, цей етап характеризується появою нового понятійного апарату, уточненням, переосмисленням і збагаченням новим змістом уже наявних основних педагогічних категорій. Це пов'язано, з одного боку, з

узагальненням матеріалу сучасної науки, з іншого – зі змінами в логіці наукового мислення, що пов'язано з соціокультурними орієнтирами.

У сучасному світі знання стають важливим фактором економічного розвитку. Немає жодних сумнівів, що здатність суспільства створювати, адаптувати, перетворювати знання на джерело прибутку та вміння використовувати їх має вирішальне значення для стійкого економічного зростання й підвищення життєвого рівня населення. Характерна риса процесу становлення економіки України – збільшення обсягу знань, що використовуються на практиці. Саме тому домінувальна функція в розбудові економіки, що базується на знаннях, надається професійній освіті.

Вивчення проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності в розвитку системи освіти і ринку праці зумовлює необхідність об'єднання зусиль у науковому вирішенні цієї важливої проблеми фахівців із педагогіки, психології, економіки та інших галузей наукового знання.

У дослідженнях багатьох дослідників мобільність, зокрема, професійна мобільність, представлена, з одного боку, як соціальний процес, що означає зміну групою осіб чи індивідом власного професійного статусу. З іншого боку, професійна мобільність розглядається як якість особистості, що характеризується здібністю і готовністю швидко й успішно оволодівати новою технологією, отримувати нові знання та вміння, що забезпечують ефективність професійної діяльності.

Структура професійної мобільності майбутніх економістів містить три компоненти (соціологічний, психологічний та економічний, які складаються зі здатностей, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, якостей, необхідних для професійно мобільного економіста) і дві групи факторів (об'єктивних, до яких належать технічні, економічні, демографічні, організаційні й соціальні, та суб'єктивних, які містять ставлення індивіда до професійної мобільності, обумовлене його потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями) (див. табл. 1).

Розрізняють горизонтальну і вертикальну, висхідну і низхідну професійну мобільність (за П. Сорокіним) [9]. Горизонтальна

мобільність пов'язана з рівнозначними переходами без зміни соціального статусу. Для економіста це перехід із одного відділу до іншого без зміни посади в межах одного підприємства або перехід на аналогічну посаду зі зміною підприємства, а також підвищення компетентності й ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до саморозвитку в конкретних професійних умовах, що змінилися. Вертикальна мобільність пов'язана з підвищенням або зниженням соціального статусу.

Висхідна мобільність – це перехід до більш високого положення, який характеризується високою конкурентоспроможністю і професійною адаптацією індивіда. Можливість руху вгору означає не тільки збільшення частки отриманих соціальних благ, але й більш повну професійну реалізацію. Низхідна професійна мобільність супроводжується втратою професійного статусу, що ілюструє ситуація на ринку праці (за С. Жуковою). На нашу думку, якщо індивід припиняє підвищувати свій освітній рівень, слідкувати за останніми тенденціями світового розвитку економіки, політикою держави, тобто не самовдосконалюється, такі тенденції також можна віднести до низхідної професійної мобільності. Коли йдеться про економістів, під вертикальною мобільністю ми розуміємо службове підвищення (висхідна мобільність), службове зниження або звільнення (низхідна мобільність).

Таким чином, професійна мобільність майбутнього економіста – це інтегрована якість особистості, що характеризується стійкою мотивацією до діяльності економіста, активністю та ініціативністю в оволодінні основами знань світової економіки, їх доцільним використанням у конкретних професійних ситуаціях економічної спрямованості, пов'язаних із пошуком і аналізом сучасної інформації про стан і розвиток економічних процесів в Україні та за кордоном, їх використанням у ситуаціях виробничо-економічної комунікації.

Варто зазначити, що складовими професійної мобільності майбутнього економіста є такі компоненти: мотиваційно-когнітивний, організаційно-діяльнісний і професійно-комунікативний (див. табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти професійної мобільності майбутнього економіста

Мотиваційно-когнітивний компонент	Організаційно-діяльнісний компонент	Професійно-комунікативний компонент
<ul style="list-style-type: none">– стійка мотивація до отримання професійно значущих знань у сфері економіки;– усвідомлення соціальної значущості професії економіста;– володіння теоретичними знаннями в області економіки та інших фундаментальних наук;– уміння аналізувати та інтерпретувати дані вітчизняної та зарубіжної статистики про соціально-економічні процеси та явища.	<ul style="list-style-type: none">– уміння організувати, структурувати, раціоналізувати, навчати та професійну діяльність у сфері економіки;– уміння аналізувати, проектувати та прогнозувати результати та наслідки дій, спрямованих на вирішення конкретних економічних завдань і досягнення цілей професійного плану;– здібність організувати діяльність малої групи, створеної для реалізації конкретного економічного проекту;– здібність критично оцінювати запропоновані варіанти управлінських рішень та обґрунтувати пропозиції щодо їх удосконалення з урахуванням критеріїв соціально-економічної ефективності та можливих соціально-економічних наслідків.	<ul style="list-style-type: none">– дотримання норм і правил професійної етики, правил і норм, прийнятих у професійній діяльності економіста;– здатність до швидкої адаптації у професійному колективі;– розвиток навичок ділового та професійного спілкування (проведення форумів, презентацій, укладання угод, здійснення ділової переписки);– здібність використовувати сучасні технічні засоби й інформаційні технології для вирішення аналітичних, комунікативних і дослідних завдань;– розвиток навичок професійно орієнтованого іншого та письмового спілкування у сфері економіки.

За результатами теоретичних досліджень та аналізу цільового сегменту ринку праці тих, хто навчається, було виокремлено чотири критерії сформованості професійної мобільності майбутніх економістів із проявом певних якостей (див. табл. 2).

Теоретичний аналіз наукових джерел і вивчення практичного досвіду дали можливість визначити педагогічні умови, які сприяють формуванню професійної мобільності майбутніх економістів. Під педагогічною умовою формування професійної мобільності майбутніх економістів необхідно розуміти таку обставину, що впливає на розвиток професійних та особистісних якостей студентів, урахування якої є необхідним для ефективного формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання.

Таблиця 2

**Критерії сформованості професійної мобільності
 майбутніх економістів**

Критерії сформованості професійної мобільності майбутніх економістів	Якості, необхідні для професійно мобільного економіста
1. Рівень професійних знань і якостей	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтованість на набуття багатофункціональних умінь; - здатність орієнтуватися в інформаційному просторі; - вміння розв'язувати професійні завдання діагностувального характеру; - усталена професійно-економічна спрямованість інтересів і потреб, усвідомлення значущості обраного фаху та побудова професійної діяльності на підставі рефлексивного аналізу; - конкурентоспроможність; - усвідомлення соціальної відповідальності за якість і результат своєї професійної діяльності; - наявність правової, інформаційної культури
2. Рівень «надпрофесійних» знань і якостей	<ul style="list-style-type: none"> - володіння лексичним і граматичним мінімумом однієї з іноземних мов; - володіння комунікативною культурою, що дозволяє взаємодіяти з різними соціальними групами суспільства; - володіння комунікативною компетентністю, методами управління й організації роботи колективу; - наявність сформованих пізнавальних, конструктивних, комунікативних та організаційних здатностей і вмінь, реалізація їх у професійній діяльності; - культура мислення; - науково-гуманістичний світогляд; - усвідомлення цінності життя в цілому та життя кожної особистості, зокрема; - здатність до усвідомленого аналізу своєї діяльності
3. Прагнення до професійного та кар'єрного зростання	<ul style="list-style-type: none"> - здатність реалізувати себе в різних галузях соціального життя та бути соціально-компетентною особистістю; - потреби постійного професійного самовдосконалення; - вміння будувати особливий сценарій професійної діяльності, сформованість потреби в досягненні успіху; - орієнтації на самовдосконалення і самореалізацію власного інтелектуального, морального та творчого потенціалу; - вміння правильно оцінити події внутрішнього і міжнародного життя
4. Рівень сформованості позитивної Я-концепції	<ul style="list-style-type: none"> - упевненість у своїх можливостях; - національна самосвідомість, культура міжособистісних відносин, повага до свободи особистості, висока моральність; - наявність адекватної самооцінки, низького рівня тривожності, високого рівня домагань

Однією з педагогічних умов формування професійної мобільності є створення позитивної мотивації на професійну мобільність при особистісно орієнтованому навчанні. Така організація процесу навчання дозволяє приділяти увагу розвитку індивідуальних здібностей студента, визнаючи його основною цінністю всього навчального процесу (за І. Якиманською) [11].

Формування професійної мобільності майбутніх економістів тісно пов'язане з інтеграцією знань, використанням міжпредметних зв'язків, під якими розуміємо, за В. Стасюк [10], логічні зв'язки між навчальними дисциплінами, що сприяють формуванню цілісного уявлення про явища природи, допомагають використовувати власні знання щодо вивчення різних навчальних предметів. Саме міжпредметні зв'язки сприяють інтенсифікації навчально-виховного процесу, більш об'ємному сприйняттю інформації. Як наслідок, знання стають не тільки конкретними, але й узагальненими, що дає майбутнім фахівцям можливість переносити ці знання в нові ситуації та застосовувати їх на практиці. Використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання – наступна педагогічна умова формування професійної мобільності майбутніх економістів, оскільки дає можливість формування у студентів цілісної уяви про проблему, дозволяє перейти від ізольованого розгляду різноманітних явищ і процесів до їх взаємопов'язаного комплексного вивчення.

Наступною педагогічною умовою формування професійної мобільності майбутнього економіста є використання інформаційних технологій для навчання студентів як засіб розв'язання професійних завдань. Специфіка завдань, які виникають у реальній економіці, потребує швидкого і зручного доступу до різноманітних ресурсів інформації, що розподілені по всьому світу. Тому при підготовці економістів застосування сучасних інформаційних технологій для створення, переробки, збирання і розповсюдження різних видів інформації стає надзвичайно актуальним. Водночас імітація студентами професійної діяльності в ході вирішення навчально-професійних завдань забезпечує оволодіння необхідними професійними вміннями і навичками, що є аналогом того, з чим майбутньому економісту доведеться стикнутися під час розв'язання реальних професійних завдань.

Узагальнюючи, необхідно зазначити, що специфіка формування професійної мобільності фахівців економічного профілю полягає в: необхідності впровадження інтегрованих курсів, зміст яких містить знання, спрямовані на вирішення практичних виробничих проблем, розуміння себе, людей, які оточують фахівця, знаходження раціонального виходу з конфліктних ситуацій, забезпечення розвитку загальної і професійної культури майбутніх фахівців, професійно значущих якостей; необхідності розвитку творчого потенціалу майбутніх економістів; конструюванні змісту їхньої підготовки на принципах цілісності і системності; необхідності врахування особливостей майбутньої професійної діяльності економіста в ході відбору структури і змісту підготовки.

Результативність такого процесу забезпечується його цілеспрямованою організацією та оцінюється за такими критеріями: стійка мотивація до підвищення професійної компетентності, раціональна організація учбово-професійної діяльності майбутнього економіста, професійно-комунікативна культура.

Висновки. Отже, професійна мобільність сучасного фахівця, зокрема, економіста, є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з позиції кількох наукових підходів: соціокультурного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожен із цих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної мобільності; всі вони знаходяться у взаємозв'язку один із одним і взаємодоповнюють одне одного. Сутність основних складових професійної мобільності майбутнього фахівця економічного профілю ґрунтується на комплексному підході та спрямована на забезпечення фахової готовності майбутнього економіста до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Амирова Л. А. Проблема профессиональной мобильности педагога и перспективные ориентиры ее развития / Л. А. Амирова // Образование и наука: журнал теоретических и прикладных исследований Уральского отделения Российской Академии образования. – 2009. – № 8 (65). – С. 86-96.
2. Ващенко А. М. Формування професійної мобільності майбутніх офіцерів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах : дис... канд. пед.

- наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ващенко Андрій Миколайович. – Одеса, 2006. – 261 с.
3. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося обучения в России : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов-на-Дону, 2006. – 337 с.
 4. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / Дворецкая Юлия Юрьевна. – Краснодар, 2007. – 143 с.
 5. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Євгенія Анатоліївна Іванченко. – Одеса, 2005. – 20 с.
 6. Каплина С. Е. Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Светлана Евгеньевна Каплина. – Чебоксары, 2008. – 46 с.
 7. Кожемякіна Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Кожемякіна Наталя Іванівна. – Ізмаїл, 2006. – 167 с.
 8. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : [монографія] / Р. М. Пріма ; Волинс. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Д. : ІМА-прес, 2009. – 368 с.
 9. Сорокин П. А. Социальная мобильность / А. П. Сорокин. – М. : Akademia, 2005. – 588 с.
 10. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа –вищий заклад освіти» : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Стасюк Варвара Дмитрівна. – Одеса, 2003. – 282 с.
 11. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.

Римма Майборода

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОБИЛЬНОСТИ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНО ЗНАЧИМОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЫПУСКНИКА-ЭКОНОМИСТА

Статья посвящена теоретическому осмыслению научных подходов к понятию «профессиональная мобильность» (социокультурного, коммуникативного, профессионального, контекстно-информационного, психологического), которые находятся в тесной взаимосвязи и дополняют друг друга. Автор доказывает эффективность использования комплексного подхода в решении научной проблемы. Представлены компоненты (мотивационно-когнитивный, организационно-деятельностный, профессионально-коммуникативный) и пока-

затели данной мобильности, а также педагогические условия процесса ее формирования: создание положительной мотивации; личностно ориентированное обучение; интеграция знаний и актуализация межпредметных связей; использование информационных технологий как способов решения профессиональных задач. Подчеркивается, что специфика формирования профессиональной компетентности специалистов экономического профиля состоит в необходимости введения интегрированных курсов, направленных на решение практических производственных задач, на понимание себя и окружающих людей, нахождение рациональных способов выхода из конфликтных ситуаций, обеспечение развития общей и профессиональной культуры, творческого потенциала специалиста, конструирование содержания его подготовки на принципах целостности и системности.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, адаптация, компетентности, компоненты и показатели профессиональной мобильности специалистов экономического профиля.

Rimma Maiboroda

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE MOBILITY AS PROFESSIONALLY SIGNIFICANT CHARACTERISTICS OF A FINAL YEAR STUDENT OF THE ECONOMICS SCHOOL

Under the conditions of Ukraine's economy reformation and the appearance of labour market the demand for skilled workers able to perform specific professional tasks quickly; be ready for retraining and even changing profession without a period of adaptation and training has sharply increased.

Among the complex challenges associated with the preparation of a competitive labour market worker, one of the crucial problems is to develop a professionally mobile future specialist.

The analysis of scientific literature demonstrates that the problem of occupational mobility is under review in various ways, one of which is the formation of occupational mobility of future specialists in various fields of activity: economic, educational, administrative, etc. (O. Dementieva, Y. Ivanchenko, N. Kozhemyakina, R. Prima). It is quite a natural phenomenon as priority of university education is not only to prepare competent in their field professionals, but also to form their readiness for professional activity in a competitive environment and instability in the labour market.

The topicality of the formation of students' occupational mobility is due to the fact that in today's world education and knowledge are both cross-border and transnational phenomenon. Education, training and research abroad enrich the individual experience of a young man, give him or her an opportunity to learn more about the other models of creation and dissemination of knowledge, allow him or her to expand its network of contacts and communication, make him or her possible to study other languages. On the one hand, this makes a student a future professional, more competitive in the labour market. On the other hand, mobility allows education to be more alive and open to new trends and to strengthen intercultural and interdisciplinary communication. More over in the course of studying and work it is necessary to remember that there is a wide variety of institutions, which may make future professional career specialist; specialists work with people of different age and

social groups; they have to solve non-standard professional tasks, take account of the needs and concerns of the client. Due to the occupational mobility it is easier for a specialist to change the position without change schools, to change school within the same company and pass from one company to another. To our minds this type of mobility may be an employee choice, wanting to get better pay, better working conditions or a new position.

Keywords: professional mobility, adaptation, competence, indicators and components of occupational mobility of specialists in economics.

References

1. Amirova, L. A. (2009) Problema professional'noj mobil'nosti pedagoga i perspektivnye orientiry ee razvitija [The problem of professional mobility of teachers and future orientations of its development]. In: *Obrazovanie i nauka: zhurnal teoreticheskikh i prikladnykh issledovanij Ural'skogo otdelenija Rossijskoj Akademii obrazovanija* [Education and science: journal of theoretical and applied research of Ural Branch of Russian Academy of Education], 8 (65), pp. 86-96 (in Russian).
2. Vaschenko, A. M. (2006) *Formuvannia profesijnoi mobil'nosti majbutnikh ofitseriv u protsesi navchannia u vyschykh vijs'kovykh navchal'nykh zakladakh*. Diss. kand. ped. nauk [Formation of professional mobility of future officers in the process of studying in higher educational institutions. Doctoral thesis], Odesa, 261 p. (in Ukrainian).
3. Gorjunova, L. V. (2006) *Professional'naja mobil'nost' specialista kak problema razvivajushhegosja obuchenija v Rossii*. Diss. doktora ped. nauk [Professional mobility of a specialist as the problem of developing education in Russia. Doctoral thesis], Rostov-na-Donu, 337 p. (in Russian).
4. Dvoreckaja, Ju. Ju. (2007) *Psihologija professional'noj mobil'nosti lichnosti*. Diss. kand. psih. nauk [Psychology of professional mobility of the individual. Doctoral thesis], Krasnodar, 143 p. (in Russian).
5. Ivanchenko, Ye. A. (2005) *Formuvannia profesijnoi mobil'nosti majbutnikh ekonomistiv u protsesi navchannia u vyschykh navchal'nykh zakladakh*. Avtoref. diss. kand. ped. Nauk [Formation of professional mobility of future economists while studying in higher educational institutions. Doctoral thesis synopsis], Odesa, 20 p. (in Ukrainian).
6. Kaplina S. E. (2008) *Konceptual'nye i tehnologicheskie osnovy formirovanija professional'noj mobil'nosti budushhix inzhenerov v processe izuchenija gumanitarnykh disciplin*. Avtoref. diss. doktora ped. nauk [The conceptual and technological bases of formation of professional mobility of future engineers in the process of studying the Humanities. Doctoral thesis synopsis], Cheboksary, 46 p. (in Russian).
7. Kozhemiakina, N. I. (2006) *Sotsial'no-pedahohichni umovy formuvannia profesijnoi mobil'nosti majbutnikh menezheriv-ahraryv*. Diss. kand. ped. nauk [Socio-pedagogical conditions of professional mobility of future managers-farmers. Doctoral thesis], Izmail, 167 p. (in Ukrainian).
8. Prima, R. M. (2009) *Formuvannia profesijnoi mobil'nosti majbutn'oho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka* [Formation of professional mobility of

- future primary school teacher: Theory and Practice], Dnipropetrovs'k, IMA-pres, 368 p. (in Ukrainian).
9. Sorokin, P. A. (2005) *Social'naja mobil'nost'* [Social mobility], Moscow, Akademia, 588 p. (in Russian).
 10. Stasiuk, V. D. (2003) *Pedahohichni umovy profesijnoi pidhotovky majbutnikh ekonomistiv u kompleksi «shkola –vyschij zaklad osvity»*. Diss. kand. ped. nauk [Pedagogical conditions of training of future economists in a complex " school – higher educational institution". Doctoral thesis], Odesa, 282 p. (in Ukrainian).
 11. Jakimanskaja, I.S. (1996) *Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole* [Personality-oriented education in a modern school], Moscow, Sentjabr', 96 p. (in Russian).

Одержано 9.03.2015 р.